

Η ΑΦΗΓΗΣΗ

Ορισμός της αφήγησης

Αφήγηση είναι μια πράξη επικοινωνίας με την οποία παρουσιάζεται προφορικά ή γραπτά μια σειρά πραγματικών ή επινοημένων γεγονότων

Η αφήγηση ως πράξη επικοινωνίας

- Κάθε αφήγηση, ως πράξη επικοινωνίας, προϋποθέτει τουλάχιστον δύο πρόσωπα:
 - ✓ ένα πομπό, τον αφηγητή
 - ✓ κάποιον στον οποίο απευθύνεται ο αφηγητής, τον αποδέκτη της αφήγησης
- Ο αφηγητής φροντίζει να δώσει στον αποδέκτη τις απαραίτητες πληροφορίες για:
 - ✓ τον τόπο
 - ✓ το χρόνο
 - ✓ τα πρόσωπα
 - ✓ τα πιθανά αίτια ενός συμβάντος
 - ✓ την έναρξη, την εξέλιξη και τη λύση της ιστορίας

Αφηγηματικό περιεχόμενο και αφηγηματική πράξη

Σε κάθε αφήγηση διακρίνουμε:

- ✓ **το αφηγηματικό περιεχόμενο** (γεγονότα – πράξεις προσώπων που συνιστούν μια ιστορία)
- ✓ και **την αφηγηματική πράξη** (τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται τα γεγονότα από τον αφηγητή)

Μπορούμε να έχουμε δύο αφηγήσεις με κοινό αφηγηματικό περιεχόμενο, στις οποίες όμως τα γεγονότα παρουσιάζονται με διαφορετικό τρόπο, ανάλογα με τον επιδιωκόμενο σκοπό

Αφηγηματικά είδη

Τα αφηγηματικά είδη μπορούν να ενταχθούν τις εξής βασικές κατηγορίες:

- ✓ **στις αφηγήσεις πραγματικών γεγονότων**
 - ιστοριογραφία, αυτοβιογραφία, υπηρεσιακή αναφορά, ημερολόγιο, απομνημονεύματα, επιστολή
- ✓ **στις αφηγήσεις πλασματικών γεγονότων**
 - μυθιστόρημα
- ✓ **και στις μεικτές αφηγήσεις**
 - μυθιστορηματική βιογραφία, ιστορικό μυθιστόρημα

Αφηγηματικά είδη και σκοπός

- Η λογοτεχνική και η ιστορική αφήγηση εξυπηρετούν τους γενικότερους στόχους της λογοτεχνίας και της ιστορίας αντίστοιχα
- Ορισμένα είδη αφηγήσεων καλύπτουν τις καθημερινές ανάγκες της ζωής
 - ✓ π.χ. η δημοσιογραφική είδηση, το ημερολόγιο, το (αυτο)βιογραφικό σημείωμα, η υπηρεσιακή αναφορά, η μαρτυρική κατάθεση...

Αφηγηματικά είδη και ύφος

Το ύφος της αφήγησης εξαρτάται από την **περίπτωση επικοινωνίας**, δηλαδή από τους εξής παράγοντες:

- ✓ τον πομπό
- ✓ το δέκτη
- ✓ τον τόπο
- ✓ το χρόνο
- ✓ το σκοπό επικοινωνίας
- ✓ το είδος του λόγου
- ✓ το μέσο που χρησιμοποιείται

Ποιος αφηγείται;

- Στις αφηγήσεις πραγματικών γεγονότων συνήθως είναι φανερό ποιος αφηγείται. Σε μια μαρτυρική κατάθεση π.χ. ο αφηγητής είναι το ίδιο πρόσωπο που καταθέτει προφορικά ή γραπτά τη μαρτυρία του.
- Στην περίπτωση της λογοτεχνίας όμως τα πράγματα είναι πιο σύνθετα. Ο αφηγητής και ο συγγραφέας είναι δύο διαφορετικά πρόσωπα.

Ποιος αφηγείται;

- Ο **συγγραφέας** είναι ένα πραγματικό πρόσωπο με αληθινή ζωή· υπάρχει έξω από το κείμενο
- Ο **αφηγητής** είτε πρωτοπρόσωπος είτε τριτοπρόσωπος είναι ένα πρόσωπο πλαστό που ανήκει στον κόσμο της λογοτεχνικής φαντασίας

Φυσικά, αυτοβιογραφικά στοιχεία του συγγραφέα μπορεί να υπάρχουν στον αφηγητή, όπως εξάλλου και σε όλα τα πρόσωπα του έργου

Οι τύποι του αφηγητή

Μπορούμε να διακρίνουμε δύο τύπους αφηγητή, ανάλογα με το βαθμό συμμετοχής του στα γεγονότα που αφηγείται:

- α) ο αφηγητής **συμμετέχει** στα γεγονότα είτε ως πρωταγωνιστής είτε ως αυτόπτης μάρτυρας, είναι «**ομοδιηγητικός**»
 - ✓ π.χ. ο αφηγητής σε μια αυτοβιογραφία ή σε απομνημονεύματα
 - ✓ στο κείμενο επικρατεί το πρώτο ρηματικό πρόσωπο
- β) ο αφηγητής **δε μετέχει** καθόλου στα γεγονότα, είναι «**ετεροδιηγητικός**»
 - ✓ π.χ. ο ιστορικός, ο δημοσιογράφος, ο αφηγητής στο ιστορικό μυθιστόρημα κτλ
 - ✓ επικρατεί συνήθως το τρίτο ρηματικό πρόσωπο

Οι τύποι του αφηγητή

Ο αφηγητής μπορεί να είναι πρώτου ή δεύτερου βαθμού:

- Α' βαθμού: ο αφηγητής **βγαίνει από την ιστορία** για να τη διηγηθεί, αφού πια αυτή έχει συμβεί, είναι «**εξωδιηγητικός**»
- Β' βαθμού: ο αφηγητής **είναι ένα από τα πρόσωπα** της ιστορίας, είναι «**ενδοδιηγητικός**»

Η οπτική γωνία στην αφήγηση

- Σε μια αφήγηση δεν είναι δυνατόν να συμπεριληφθούν όλα τα γεγονότα, αλλά γίνεται επιλογή γεγονότων, όπως στην περιγραφή γίνεται επιλογή λεπτομερειών
- Η επιλογή αυτή εξαρτάται από την οπτική γωνία του προσώπου που κάνει την αφήγηση, δηλαδή είναι ανάλογη με
 - ✓ τη γνώση του για τα γεγονότα (άμεση ή έμμεση),
 - ✓ τη συναισθηματική του φόρτιση,
 - ✓ τον τρόπο που σκέφτεται,
 - ✓ το αποτέλεσμα που επιδιώκει

Η οπτική γωνία στη λογοτεχνική αφήγηση

- Η οπτική γωνία στη λογοτεχνία αποτελεί μια αφηγηματική τεχνική, όπου ο συγγραφέας επιλέγει μία από τις ακόλουθες δυνατότητες αφηγηματικής σκοπιάς:

- ✓ αφήγηση με **μηδενική εστίαση**
- ✓ αφήγηση με **εσωτερική εστίαση**
- ✓ αφήγηση με **εξωτερική εστίαση**

Συχνά ο συγγραφέας αξιοποιεί στο ίδιο έργο περισσότερες από μία δυνατότητες αφηγηματικής σκοπιάς, μεταβάλλοντας την οπτική γωνία και τον αφηγητή σε διάφορα μέρη της αφήγησης, ανάλογα με το τι θέλει να μεταδώσει κάθε φορά στον αναγνώστη

Η οπτική γωνία στη λογοτεχνική αφήγηση

α) αφήγηση με μηδενική εστίαση:

- ✓ Είναι ένας παντογνώστης αφηγητής
- ✓ γνωρίζει ακόμα και τις πιο μύχιες σκέψεις των προσώπων της αφήγησης
- ✓ πρόκειται για έναν «**αφηγητή – Θεό**» που βλέπει τον κόσμο από παντού, όχι από ένα συγκεκριμένο σημείο, και επομένως η απόλυτη γνώση του ισοδυναμεί με έλλειψη συγκεκριμένης οπτικής γωνίας (εστίαση μηδέν)

Η οπτική γωνία στη λογοτεχνική αφήγηση

β) αφήγηση με εσωτερική εστίαση:

- ✓ Η αφήγηση πραγματοποιείται από την οπτική γωνία ενός προσώπου
- ✓ η γνώση του αφηγητή κατά συνέπεια είναι περιορισμένη
- ✓ Πρόκειται για έναν «αφηγητή - άνθρωπο», που σε αντίθεση με τον «αφηγητή - Θεό» έχει γνώση περιορισμένη στις ανθρώπινες δυνατότητες

Η οπτική γωνία στη λογοτεχνική αφήγηση

γ) αφήγηση με εξωτερική εστίαση:

- ✓ στην περίπτωση αυτή ο αφηγητής γνωρίζει λιγότερα από τα πρόσωπα
- ✓ η περίπτωση αυτή είναι πιο σπάνια, ενώ συνήθως προτιμώνται οι δύο προηγούμενοι τρόποι

Αφηγηματικοί τρόποι

Ο συγγραφέας / αφηγητής μπορεί να παρουσιάζει το υλικό του με δυο αφηγηματικούς τρόπους, τους οποίους κάποιες φορές εναλλάσσει:

- ✓ **την αφήγηση**, όπου διηγείται ο ίδιος τα γεγονότα και μεταδίδει με πλάγιο τρόπο τα λεγόμενα των ηρώων του και
- ✓ **το διάλογο ή το μονόλογο**, όπου δίνει το λόγο στους ήρωές του, για να πετύχει την αναπαράσταση των γεγονότων (δραματικότητα) και να προσδώσει ζωντάνια στην αφήγηση

Αφηγηματικοί τρόποι

Η διάκριση ανάμεσα στους δύο αφηγηματικούς τρόπους δηλώνεται με τους όρους:

- ✓ διήγησις – μίμησις, από τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη
- ✓ λέω – δείχνω (telling-showing) από τους αγγλοσάξονες
- ✓ αφήγηση λέξεων – αφήγηση γεγονότων

Αφηγηματικός χρόνος

- Η **περιγραφή** συνδέεται με το **χώρο**
- Η **αφήγηση** οργανώνεται με άξονα το **χρόνο**

Αφηγηματικός χρόνος

Στην αφήγηση μπορούμε να διακρίνουμε τους εξής εξωτερικούς/εξωκειμενικούς σε σχέση με την αφήγηση χρόνους:

- **το χρόνο του πομπού**, δηλαδή την εποχή κατά την οποία ζει ο πομπός, και ειδικότερα τη χρονική στιγμή κατά την οποία στέλνει το μήνυμά του
- **το χρόνο του δέκτη**, δηλαδή την εποχή κατά την οποία ζει ο δέκτης, και ιδιαίτερα τη χρονική στιγμή κατά την οποία δέχεται το μήνυμα
- **το χρόνο των γεγονότων**, την εποχή/χρονική στιγμή κατά την οποία διαδραματίζονται τα γεγονότα της αφήγησης
 - ✓ Για παράδειγμα· θεωρείται ότι στα ομηρικά έπη ο χρόνος του πομπού είναι ο 8ος αι. π. Χ., και ο χρόνος των γεγονότων ο 12ος αι. π. Χ.· ο χρόνος του δέκτη βέβαια μπορεί να είναι οποιαδήποτε εποχή.

Αφηγηματικός χρόνος

- Σε μια αφήγηση **πραγματικών γεγονότων** ο χρόνος του πομπού είναι πάντοτε μεταγενέστερος από το χρόνο των γεγονότων, δηλαδή πρώτα συμβαίνουν τα γεγονότα και μετά κάποιος τα αφηγείται.
- Το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί μπορεί να εκτείνεται σε λίγες στιγμές/ώρες/μέρες, σε μια ολόκληρη ζωή ή ακόμη και σε αιώνες
 - π.χ. λίγα λεπτά από τη μετάδοση ενός ποδοσφαιρικού αγώνα, αιώνες από τη συγγραφή ενός ιστορικού έργου
- Στην προφορική αφήγηση ο χρόνος του πομπού και ο χρόνος του δέκτη ταυτίζονται.

Αφηγηματικός χρόνος

- Σε μια αφήγηση **πλαστών γεγονότων** ο χρόνος του πομπού μπορεί να είναι και προγενέστερος από το χρόνο των γεγονότων, δηλαδή ο πομπός να αφηγείται τα γεγονότα που θα συμβούν στο μέλλον
 - π.χ. οι αφηγήσεις επιστημονικής φαντασίας

Ο χρόνος της ιστορίας και ο χρόνος της αφήγησης

Στην αφήγηση μπορούμε να διακρίνουμε τους εξής εσωτερικούς/εσωκειμενικούς χρόνους:

- ✓ **το χρόνο της ιστορίας:** Με το χρόνο αυτό εννοούμε τη φυσική διαδοχή των γεγονότων
- ✓ **και το χρόνο της αφήγησης:** Ο χρόνος της αφήγησης γενικά δε συμπίπτει με το χρόνο της ιστορίας. Τα γεγονότα παρουσιάζονται στην αφήγηση συνήθως με διαφορετική χρονική σειρά, διάρκεια και συχνότητα απ' ό,τι διαδραματίζονται στην ιστορία.

Αφηγηματικός χρόνος και χρονική σειρά

Συγκρίνοντας το χρόνο της αφήγησης με το χρόνο της ιστορίας ως προς τη **χρονική σειρά**, παρατηρούμε :

- ενώ τα γεγονότα διαδέχονται το ένα το άλλο σε μια χρονική ακολουθία, ο αφηγητής συχνά παραβιάζει τη χρονική σειρά,
 - ✓ και άλλοτε κάνει **αναδρομικές αφηγήσεις** (flash back), που αναφέρονται σε γεγονότα προγενέστερα από το σημείο της ιστορίας στο οποίο βρισκόμαστε σε μια δεδομένη στιγμή
 - ✓ και άλλοτε κάνει **πρόδρομες αφηγήσεις**, που αφηγούνται/ανακαλούν εκ των προτέρων γεγονότα τα οποία θα διαδραματιστούν αργότερα

Αφηγηματικός χρόνος και χρονική σειρά

Η χρονική σειρά επίσης μπορεί να είναι:

- ομαλή – γραμμική
- *in medias res*
- με εγκιβωτισμούς
- με παρεκβάσεις
- με προσήμανση ή προΐδεασμό

Αφηγηματικός χρόνος και διάρκεια

- Συγκρίνοντας το χρόνο της αφήγησης με το χρόνο της ιστορίας, ως προς τη **διάρκεια**, μπορούμε να διακρίνουμε βασικά τις εξής περιπτώσεις:
 - ✓ **Επιτάχυνση**
 - ✓ **Επιβράδυνση**
 - ✓ **«Σκηνή»**

Αφηγηματικός χρόνος και διάρκεια

- ✓ **Επιτάχυνση**: ο αφηγητής συμπυκνώνει το χρόνο και παρουσιάζει συνοπτικά, ακόμα και σε μια φράση, ένα μεγάλο χρονικό διάστημα
- ✓ Ο χρόνος της αφήγησης έχει μικρότερη διάρκεια από το χρόνο της ιστορίας (χ.αφ.<χ.ιστ.)
 - ❖ π.χ. Σκουντούφλης, κατεβαίνει τις σκάλες, βγαίνει από την αυλή, παίρνει το βαποράκι και φτάνει στα Θεραπειά. Αποκεί μ' έν' άλογο φτάνει στον Αϊ – Γιώργη, παίρνει την ακρογιαλιά.

Αφηγηματικός χρόνος και διάρκεια

- ✓ **Επιβράδυνση**: ο αφηγητής απλώνει/παρατείνει το χρόνο και παρουσιάζει αναλυτικά, ορισμένες φορές μάλιστα σε πολλές σελίδες, ένα γεγονός που διαρκεί ελάχιστες στιγμές
- ✓ Ο χρόνος της αφήγησης έχει μεγαλύτερη διάρκεια από το χρόνο της ιστορίας (χ.αφ.>χ.ιστ.)

Αφηγηματικός χρόνος και διάρκεια

«**Σκηνή**»: Ο χρόνος της αφήγησης έχει την ίδια διάρκεια με το χρόνο της ιστορίας (χ.αφ. = χ.ιστ.)

- ❖ π. χ. Έκαμε ακόμη μερικά βήματα ο καπετάν Ξυρίχης και έξαφνα βρέθηκε μπρος στο μπάρκο του ... Χαϊδεύει τους τα χτυπημένα κορμιά ανάλαφρα, σα να φοβάται μην τα ξυπνήση· κάτι τους ψιθυρίζει μυστικά στ' αυτί, θες παρηγοριά, θες μακρινήν υπόσχεση.

Αφηγηματικός χρόνος και διάρκεια

- ✓ Μία σκηνή συχνά είναι διαλογική
- ✓ Βασικά κριτήρια για τη διάκριση των σκηνών είναι:
 - ❖ α. η αλλαγή τόπου
 - ❖ β. η αλλαγή προσώπων
 - ❖ γ. η αλλαγή τόπου και προσώπων
 - ❖ δ. η διαφοροποίηση του χρόνου

Αφηγηματικός χρόνος και συχνότητα

Συγκρίνοντας το χρόνο της αφήγησης με το χρόνο της ιστορίας ως προς τη **συχνότητα**, παρατηρούμε:

- ✓ Ο χρόνος της αφήγησης μπορεί να διαφέρει από τον πραγματικό χρόνο και ως προς τη **συχνότητα**, π.χ. υπάρχει η περίπτωση ένα γεγονός που συνέβη μια φορά να παρουσιάζεται στην αφήγηση περισσότερες από μία φορές
- ✓ Στην περίπτωση αυτή δεν έχουμε πανομοιότυπη επανάληψη· παρουσιάζεται επανειλημμένα το ίδιο γεγονός, αφηγημένο όμως κάθε φορά με διαφορετικό τρόπο, ύφος, προοπτική

Η γλώσσα της αφήγησης

- Συχνά στην αφήγηση χρησιμοποιείται ο **Αόριστος**, γιατί ως συνοπτικός χρόνος, είναι κατάλληλος για να δηλωθεί η αλλαγή, η εξέλιξη την οποία αναπαριστά η αφήγηση
- Επίσης χρησιμοποιείται **ο ιστορικός ή δραματικός Ενεστώτας** στη θέση του Αορίστου, για να δοθεί ζωντάνια στην αφήγηση

Η γλώσσα της αφήγησης

- Η αφήγηση οργανώνεται με άξονα το **χρόνο**, αλλά οι καταστάσεις συνδέονται **αιτιολογικά** μεταξύ τους
- Η γλώσσα της αφήγησης χαρακτηρίζεται από τη χρήση **συνδετικών λέξεων και φράσεων** που δείχνουν:
 - ✓ **τη χρονική σειρά των γεγονότων**
(έπειτα, ύστερα, κατά τη διάρκεια)
 - ✓ **και την αιτιολογική σχέση μεταξύ τους**
(επειδή, καθώς, για το λόγο αυτό)

Η γλώσσα της αφήγησης

- Όταν αποδίδονται οι ενέργειες των ηρώων, συχνά κυριαρχούν **ρήματα που δηλώνουν κίνηση** (τρέχω, περπατώ), **αλλαγή, επαφή, απομάκρυνση, αίτηση** (ζητώ), **παροχή** (δίνω)
- Όταν η αφήγηση περιλαμβάνει τα σχόλια του αφηγητή για τη συμπεριφορά των ηρώων, κυριαρχούν **ρήματα που δηλώνουν αντίληψη** (καταλαβαίνω, αντιλαμβάνομαι), **κρίση** (νομίζω, πιστεύω, θεωρώ), **βούληση** (θέλω, επιθυμώ) και **συναισθήματα** (χαίρομαι, λυπάμαι)